

БЮЛЕТЕНЬ
УКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА
З ДОСЛІДЖЕННЯ
ВІСІМНАДЦЯТОГО
СТОЛІТТЯ

Випуск 4, 2025

BULLETIN
OF THE UKRAINIAN
SOCIETY FOR EIGHTEENTH-
CENTURY STUDIES

Issue 4, 2025

**Бюлетень Українського товариства
з дослідження вісімнадцятого століття, випуск 4, 2025**

**Bulletin of the Ukrainian Society
for Eighteenth-Century Studies, Issue 4, 2025**

ЗМІСТ / CONTENTS

- 5 Вітальне слово президента товариства / Greeting from the president of USECS
- 6 Проведені конференції / Past conferences
- 11 Публікації членів товариства в 2024 році / Publications of USECS members in 2024
- 15 Рецензії книжок / Book reviews
- 25 Наукові проекти / Research projects
- 31 Інші конференції / Other conferences
- 31 Дисертації / Theses

СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА

Шановні колеги!

Незважаючи на російську агресію і пов'язані з нею негаразди, що супроводжують наше життя з березня 2022 р., наше товариство продовжує існувати й розвиватися. До такого оптимістичного висновку спонукає хоча б той факт, що кількість науковців, які приєднуються до товариства, поступово зростає, і наразі складає 55 дослідників і дослідниць, що працюють у галузі історії, літератури, філософії, мистецтвознавства та музеєзнавства. Можливо не так жваво, як у мирний час, але товариство діє. Перш за все, хочу зауважити, що регулярно відбувалися засідання правління товариства, на яких вирішувалися поточні питання. В умовах періодичних ракетних обстрілів і проблем зі світлом їх інколи не легко було організувати.

За звітний період (листопад 2023-грудень 2025) було видано другий спеціальний випуск нашого бюлетеня, підготовлений на пошану професора Зенона Когута, та третій випуск. Практично підготовлений четвертий, який буде надруковано наприкінці цього/на початку наступного року. Цей випуск (№ 4, 2025), очевидно, міг вийти й раніше, але правління відчуває певні труднощі з його наповненням. Це пов'язано з тим, що наша спільнота не так жваво, як хотілось би, відгукується на прохання присилати огляди нових книжок чи конференцій. Ще одним здобутком слід вважати запуск сайту товариства (<https://usecs.org.ua/en/>), який потребує подальшого доопрацювання й наповнення. Сподіваюсь, що члени товариства в майбутньому допоможуть його наповнити цікавими та корисними матеріалами.

У березні цього року спільно з кафедрою історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», товариство організувало й провело науково-практичний семінар «Як викладати історію Гетьманщини в університеті?». Думаю, що це лише початок. У майбутньому товариство буде проводити й інші подібні семінари. Ми також організували й успішно провели третю конференцію товариства, цього разу спільно з польським товариством, в якій взяло участь 79 науковців з дев'яти країн.

Таким чином, залишаючи свої посади в товаристві, члени правління підготували непогане підґрунтя для подальшого розвитку нашої наукової спільноти. Сподіваюсь, що наші наступники не тільки продовжать розпочате, а й удосконалять та примножать його.

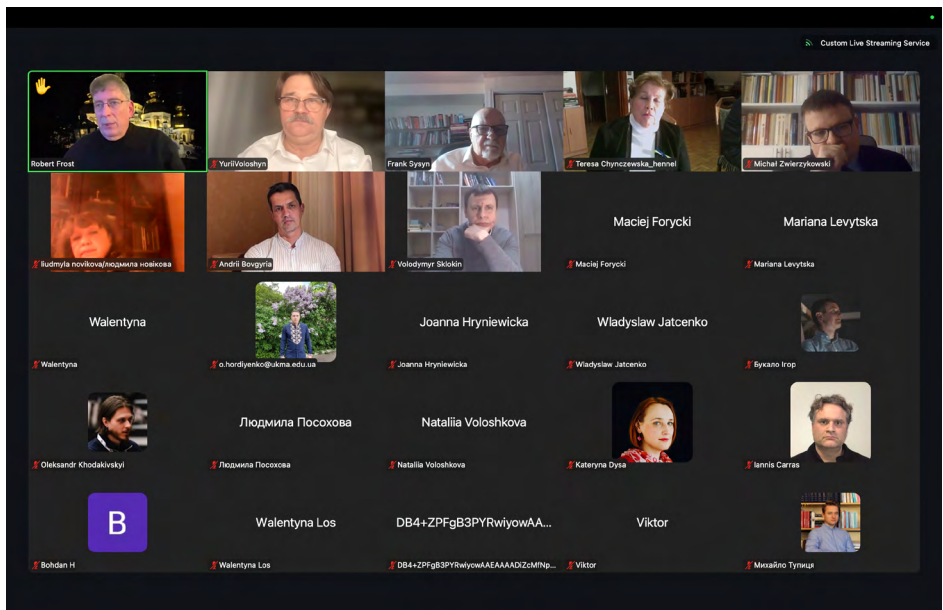
*З повагою,
Юрій Волошин, президент
Українського товариства з дослідження XVIII століття*

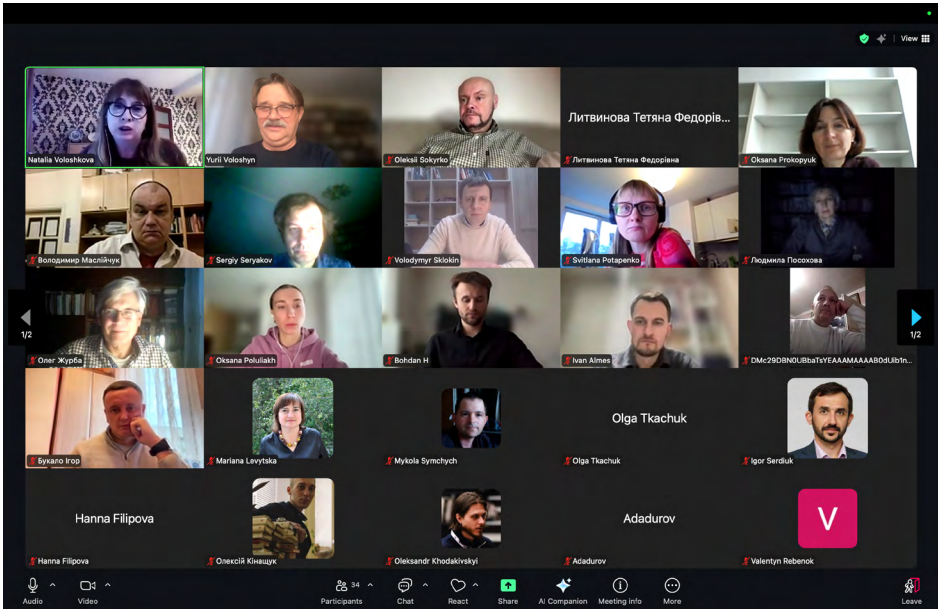
ПРОВЕДЕНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / PAST CONFERENCES

EIGHTEENTH-CENTURY UKRAINE AND POLAND IN THE TEXTS AND DOCUMENTS OF THE EPOCH: SOCIETY, CULTURE, ART

Third Conference of the Ukrainian Society for Eighteenth-Century Studies in Collaboration with the Polish Society for Eighteenth-Century Studies

4-6 грудня 2025 року в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» відбулася третя конференція Українського товариства з дослідження вісімнадцятого століття «Україна і Польща вісімнадцятого століття в текстах і документах епохи: суспільство, культура, мистецтво» (в онлайн форматі), яка стала важливою подією в діяльності товариства (див. програму конференції тут: <https://usecs.org.ua/conferences/the-societys-conferences/>). Цьогорічний науковий захід було проведено спільно з Польським товариством з дослідження

вісімнадцятого століття (Polskie Towarzystwo Badań nad Wiekim Osiemnastym, див. <https://wiekosiemnasty.pl/>). Пишаємося, що конференція Товариства, яка проводиться один раз на два роки, цього разу зібрала 79 фахівців з історії, культури та літератури вісімнадцятого століття не тільки з України (43 учасників) та Польщі (20 учасників). В ній також прийняли участь 16 науковців з Австрії, Великої Британії, Греції, Канади, Німеччини та Сполучених Штатів.

Учасники конференції мали можливість представити свої дослідження однією з трьох мов (українською, польською або англійською) на 22 тематичних панелях, круглих столах та презентаціях нових монографічних праць Зенона Когута, Маріуша Колмсяка, Володимира Маслійчука, Віктора Горобця. Велике зацікавлення та жваве обговорення викликали дві пленарні лекції відомих дослідників історії Східної Європи ранньо модерної та модерної доби, Річарда Баттервіка (Університетський Коледж Лондона) і Франка Сисина (Канадський інститут українських студій, університет Альберти). На загальних зборах Українського товариства, які пройшли 6 грудня на полях конференції, був заслуханий звіт президента Юрія Волошина та обраний новий склад правління Товариства.

Наталія Волошкова

Запрошуємо всіх науковців (особливо аспірантів і молодих вчених), які досліджують історію, культуру та літературу довгого XVIII століття, стати членами Українського товариства!

Науково-практичний семінар «Як викладати історію Гетьманщини в університеті?»

26 березня 2025 р. в Музеї Національного університету «Києво-Могилянська академія» відбувся науково-практичний семінар «Як викладати історію Гетьманщини в університеті?», організований Українським товариством з дослідження XVIII ст. і кафедрою історії Національного університету «Києво-Могилянська академія». День минув у продуктивних дискусіях і конструктивних пропозиціях.

Президент Товариства *Юрій Волошин* (Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка) окреслив потребу у даному семінарі, місце проблематики історії Гетьманщини в навчальних курсах і дослідницьких практиках.

Слід зазначити, що вивчення історії XVIII ст. у вищих навчальних закладах має свою специфіку і навіть різні назви, незрідка це частини різних курсів. Питанням як зрозуміти і донести історію такого державного утворення як Гетьманщина і був присвячений даний семінар. Провідний дослідник козацької державності *Віктор Горобець* (Інститут історії України Національної Академії наук України) презентував доповідь “Чому Гетьманщина насправді важлива для українського історичного нарративу? Думка з поза меж університетської ойкумени”. Як поєднати наукові розробки з викладами в навчальних закладах, що обмежує науковця і на чому зосереджується викладач? Гетьманщина виявиться винятковим державним утворенням на певному терені з прямим

зв'язком із подальшими сміливими інтерпретаціями істориків.

Відомий дослідник історії українського козацького війська *Олексій Сокирко* (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) поділився своїм викладацьким досвідом, де історії Гетьманщини передусім відводиться місце у ширшому контексті поруч з історією Речі Посполитої і Кримського ханства, державних утворень безпосередньо пов'язаних з українським минулим.

Науковець *Сергій Багро* (Національний університет «Києво-Могилянська академія»/ Національний музей «Софія Київська») зосередився на питанні функціонування понять. Його доповідь ««Гетьманщина», «Гетьманат» та «Українське гетьманство»: особливості розуміння історіографічних назв козацької держави» викликала жваву дискусію.

Важливими для пояснення історії XVIII ст. є сучасні репрезентації минулого, які незрідка пов'язані з державною політикою пам'яті. *Ігор Кондратьєв* (Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г. Шевченка) висвітлив проблему з перейменуванням топонімів у Чернігівській області, чимало з яких носять, наприклад, назву пов'язану зі словом «Красний». Дані населені пункти відомі нам з XVII – XVIII ст. і не пов'язані лексично з комуністичним минулим.

Репрезентація XVIII ст. і зокрема Гетьманщини в музейній експозиції Національного музею архітектури та побуту України стали темою доповіді *Вадима Назаренка* (Національний музей народної архітектури та побуту України).

Як історія Гетьманщини співвідноситься з іншими навчальними курсами, зокрема «Історією Північної Євразії (Російської імперії)» і «Процесами українського націєтворення» доповідав *Володимир Маслійчук* (Національний університет «Києво-Могилянська академія»).

Важливій темі використання штучного інтелекту (AI) і змін у освітній діяльності викладача і вчителя була присвячена доповідь *Ігоря Сердюка* (Київська школа економіки/ Центр перспективних досліджень (CAS Sofia)) «(Пост) Гетьманщина в університетській дидактиці та застосування сучасних інформаційних технологій».

Дискусія між фахівцями, до якої долучилися *Максим Яременко* (Національний університет «Києво-Могилянська академія») і *Володимир Пришляк* (Волинський національний університет ім. Лесі Українки), ознайомила з низкою наукових практик і педагогічних способів, прикладів взаємодії наукових здобутків з практичною реалізацією.

Основна проблема, що постає під час поширення знань про Гетьманщину, – це інтеграція цієї частини історії до ширшого контексту великих змін, що відбулися протягом XVIII ст. на Європейському континенті.

Володимир Маслійчук

ПУБЛІКАЦІЇ ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА В 2024 РОЦІ / PUBLICATIONS OF USECS MEMBERS IN 2024

Монографії / Monographs

Ададуrow Вадим, *“Переставляючи слова у століттях”*: Інтелектуальна біографія Ілька Борщака, Львів: Видавництво Українського католицького університету 2024, 540 с., іл. [Vadym Adadurov, *“Rearranging Words in the Centuries”*: An Intellectual Biography of Elie Borshchak, Lviv: Ukrainian Catholic University Publishing House 2024, 540 p., ill.]. <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5e10d0cd-b670-428d-bcfe-981480f108a5/content>

Колективні монографії / Edited books

Альмес Іван, Дух Олег (упоряд.), *Святий Йосафат Кунцевич: документи і дослідження (до 400-ліття мученицької смерті) /* упоряд.: Іван Альмес, Олег Дух. Львів: Вид-во УКУ, 2024. 528 с. (Серія «Київське християнство», т. 33).

Затиліук Ярослав (ред.-упоряд.), *Пилип Орлик і справа мазепинців: інтелектуальні, політичні та військові контексти*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 350-ліття народження Пилипа Орлика, Київ, 15-16 грудня 2022 р. Київ: Інститут історії України НАН України, 2024.

Кузик Тетяна, Л. З. Гісцова, Л. Я. Демченко, Л. М. Муравцева, І. Л. Синяк (упорядю), *Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775 /* Наук. ред. В. А. Брехуненко; Державна архівна служба України; Центральний державний історичний архів України м. Київ; НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Том 9. Запоріжжя, 2024. 592 с. (Джерела з історії українського козацтва).

Tkachuk Olga, Lefferts Marian, Fabian Claudia (eds.), *Never Finish(ed). The Vitality and Dynamics of Retrospective ‘National’ Bibliographies for European Print Cultures to the Middle of the Nineteenth Century*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2025, s. 25-39 (CERL Papers XV 2024).

Статті у наукових журналах / Journal Articles

Ададуrow Вадим, Даніель Бовуа, «Кожен народ має здійснити зусилля над самим собою, щоб подолати замилювання власною легендою»: розмова Вадима Ададуrowа з Даніелем Бовуа, *Український історичний огляд*, випуск 3, 2024, с. 103–116. [Vadym Adadurov, Daniel Beauvois, “Every Nation Has to Make a Self-Effort to Overcome the Fascination with One’s Own Legend”: the Conversation between Vadym Adadurov and Daniel Beauvois, *Ukrainian Historical Review*, Issue 3, 2024, pp. 103–116].

<https://uhr.ucu.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/60>

Ададуrow Вадим, «Святий» / «грішник»: думки з приводу деяких рецензій на мою книжку «Переставляючи слова у століттях: інтелектуальна біографія Ілька Борщака», *Український історичний огляд*, вип. 3, 2024, с. 285–303. [Vadym Adadurov, “Saint”/“Sinner”: Thoughts on Several Reviews of My Book “Replacing Words in the Centuries: An Intellectual Biography of Ilko Borshchak”, *Ukrainian Historical Review*, Issue 3, 2024, pp. 285–303].

<https://uhr.ucu.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/72>

Диса Катерина, Київська академія в подорожніх записках другої половини XVIII – середини XIX ст., *Київська академія*, 21 (2024), с. 39–54.

Журба Олег, Особові справи учасників польського повстання 1863–1864 років у Державному архіві Дніпропетровської області: джерелознавчий аналіз та інформаційний потенціал. *Рукописна та книжкова спадщина України*, № 4, 2024, с. 220-235. [Zhurba Oleg, Personal files of participants in the Polish uprising of 1863-1864 in the State Archive of the Dnepropetrovsk Region: source analysis and information potential, *Manuscript and book heritage of Ukraine*, 4, 2024, p. 220-235] <https://doi.org/10.15407/rksu.35.220>

Кривошея Ігор, Музичне мистецтво в маєтковій культурі Правобережної України кінця XVIII – поч. XXI ст., *Старожитності Лукомор’я*, № 1 (22), 2024, с. 33-43. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.1.246>

Кривошея Ігор, Етно-історичні мотиви (сюжети) в музичному мистецтві України другої половини 18 – початку 19 століття, *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*, Серія: *Історія*, Вип. 47, 2024. С. 35-44.

<https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-47-35-44>

Кривошея Ігор, Радикальні прояви соціального протесту другої половини XVIII ст. в народній музичній творчості українців, *Культурологічний альманах*, 1, 2024, с. 107–113. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.13>

Литвинова Тетяна, Малишко Олег, Господарські зайняття як повсякденні практики дворянства Лівобережної України першої половини XIX ст., *Укра-*

їнський селянин, вип. 29, 2023, с. 53-61. [Lytvynova Tetiana, Malyshko Oleg, Economic activities as everyday practices of the nobility of Left-Bank Ukraine in the first half of the 19th century, *Ukrainian Peasant*, Issue 29, 2023, p. 53-61], <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2023-29-Lytvynova-Malyshko>

Литвинова Тетяна, Журба Олег, Історіографія і творчість Ганни Кирилівни Швидько (1944–2022 рр.), *Український історичний журнал*, № 2, 2024, с. 142-156. [Zhurba Oleh, Lytvynova Tetiana, “Historiography and Creativity of Hanna Kyrylivna Shvydko (1944-2022)”, *Ukrainian Historical Journal*, 2, 2024, pp. 142-156] <https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.142>

Литвинова Тетяна, Журба Олег, Рефлексії з приводу археографічного видання «З Галаганівського архіву» 2017–2020 рр., *Український історичний журнал*, № 4, 2024, с. 193-206. [Zhurba Oleh, Lytvynova Tetiana, “Reflections on the archeographic publishing series «From the Galagan archive» 2017-2020”, *Ukrainian Historical Journal*, № 4, 2024, pp. 193-206] <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.193>

Монолатій Іван, «Метрика міста Коломиї» XVIII століття – найдавніша зі збережених метричних книг українських греко-католицьких церков Коломиї, *Архіви України*, вип. 3, 2023, с. 33–59. <https://doi.org/10.47315/archives2024.340.033>

Монолатій Іван, Між «реліктовим» і «етнічним» регіоном: західноукраїнські ідентичності в етнополітологічній ретроспективі, *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*, вип. 17, 2024, с. 155–170. <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-20>

Прокоп'юк Оксана, «Свої» сакральні центри та «свої» святі: ідентичності в дзеркалах дарів печерського архимандрита Зосими Валкевича, *Український історичний огляд*, 3, 2024, с. 207–241.

Ребенок Валентин, Рідкісні й унікальні книги XVIII – початку XIX ст. іноземними мовами в фондах наукової бібліотеки Чернігівського обласного історичного музею ім. В.В. Тарновського, *Ніжинська старовина*, № 31 (34), 2024, с. 63–69. [Rebenok Valentyn, “Rare and unique books of the 18th – the first of the 19th century in foreign languages in the funds of the scientific library of the Chernihiv Regional Historical Museum named after V.V. Tarnovskii”, *Nizhyn Antiquity*, 31 (34), 2024, pp. 63–69].

Микола Симчич, Оцифрування могилянської філософської спадщини (XVII–XVIII ст.): від мрії до втілення, *Sententiae*, 43 (3), 2024, с. 234–36. <https://doi.org/10.31649/sent43.03.234>

Сокирко Олексій, Вербунок іноземних найманців у Козацькому Гетьманаті у 50-70-х рр. 17ст., *Емінак*, 2 (46), 2024, с. 9-28, [https://doi.org/10.33782/eminak2024.2\(46\).703](https://doi.org/10.33782/eminak2024.2(46).703)

Сокирко Олексій, Драгунські формування в збройних силах Гетьманщини середини — другої половини XVII ст., *Сторінки історії*, вип.58, 2024, с. 21-40. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.58.2024.309228>

Сокирко Олексій, Іван Мазепа як ранньомодерний володар, Український історичний журнал, 5, 2024, с. 40-61. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.040>

Шевчук Андрій, Маркевич Оксана, Служба землеміра у Волинській губернії наприкінці XVIII – в першій третині XIX ст.: улаштування, кадровий склад, діяльність, *Український історичний журнал*, 2, 2024, с. 77-97. [Shevchuk Andrii, Markevych Oksana, "The service of land surveyor in Volyn province at the end of the eighteenth - first third of the nineteenth centuries: organization, staffing, activities", *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 2 (575), 2024, pp. 77-97]. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.077>

Шевчук Андрій, Трансформація судової системи та її вплив на правовий статус селян Правобережної України наприкінці 18 – на початку 19 ст., *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*, № 50, 2024, с. 22-33. [Shevchuk Andrii, "Transformation of the judicial system and its impact on the legal status of peasants of the Right-Bank Ukraine in the late 18th and early 19th centuries", *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyyi State Pedagogical University. Series History*, 50, 2024, pp. 22-33]. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-50-22-33>

Шевчук Андрій, Локальна шляхта Правобережної України в імперській політиці пошуку компромісів (кінець XVIII – початок XIX ст.), *Старожитності Лукомор'я*, № 5, 2024, с. 36-48. [Shevchuk Andrii, "The Local Gentry of the Right-Bank Ukraine in the Imperial Policy of Compromise (late eighteenth – early nineteenth centuries)", *Antiquities of Lukomorie*, 5, 2024, pp. 36-48]. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.5.289>

Шевчук Андрій, Литвинчук Оксана, Войтюк Олена, Чорноморські протоки в міжнародній політиці (XVIII–XIX ст.), *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, № 1 (18), 2024, с. 39-55. [Shevchuk Andrii, Lytvynchuk Oksana, Voitiuk Olena, "Black Sea Straits in International Politics (XVIII–XIX centuries)", *International relations, public communications and regional studios*, 1 (18), 2024, pp. 39-55]. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-01-39-55>

Almes Ivan, "Zamość Style Unification: *Liturgicon and Euchologion* in the Basilian Monasteries of the Lviv Eparchy in Second Half of the 18th Century", *Z badań nad książką i księgozbiorem historycznymi*, 18 (1), 2024, pp. 167–177. <https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2024.848>

Monolatii Ivan, „Leben und leben lassen”. Niemcy Galicji Wschodniej (od końca XVIII w. do Wielkiej Wojny), *Rocznik Chełmski*, 28, 2024. s. 145–162.

Posokhova Liudmyla, “The Legacy of Antiquity in Educational and Cultural Practices of Orthodox Colleges of Ukraine in the 18th century”, *Eminak*, 2 (46), 2024, pp. 83-95.

[https://doi.org/10.33782/eminak2024.2\(46\).707](https://doi.org/10.33782/eminak2024.2(46).707)

Potapenko Svitlana, «Hettman von Klein Reussen’: the Image of Kyrylo Rozumovsky in the Mid-Eighteenth-Century Early Printed Books and Engravings from the Razumovskys’ Family Collection”, *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, 18 (1), 2024, pp 179–205.

<https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2024.849>

Sieriakow Sergiy, „Wpływ wojny na działalność edukacyjną szkół jezuickich (na przykładzie ziem wschodnich Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego w drugiej połowie XVII wieku)”, *Przegląd Zachodni*, 4, 2023, S. 131-148. <https://www.iz.poznan.pl/plik.pobierz.6453,8364f12e87806cb341daed4df9a0f12b/PZ42023online.pdf>

Volodymyr Sklokin, “On the Uses of Decolonial History for Life”, *Vivliofika*, 12, 2024, pp. 24-31.

Volodymyr Sklokin, “From the Editor-in-Chief: Reflecting on the Challenges of Historical Writing in the Time of War”, *Ukrainian Historical Review/Український історичний огляд*, Issue 3, 2024, pp. 9-11.

Tkachuk Olga, “Fragments of the Ukrainian Book Collections in the Ossolineum’s Holdings of Early Printed Books in Wrocław”, *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, 18(5), 2024, pp. 103-129.

Voloshkova Nataliia, “Writing Travelogues in the Early Nineteenth Century: The Story behind Mary Holderness’s Travel Account of Journeying from Riga to Crimea via Kyiv”, *Ukrainian Historical Review*, 3, 2024, pp. 117-141.

Zatyliuk Yaroslav, Kseniia Bondar, Sergiy Taranenko, Olena Popelnytska, Tetiana Osinchuk, “Ground-penetrating radar scanning and historical interpretation of the location of the destroyed Epiphany Cathedral in Kyiv Brotherhood Monastery (Ukraine)”, *Open Res Europe*, 3, 2024, 196. <https://open-research-europe.ec.europa.eu/articles/3-196/v2#referee-response-41608>

Żhurba Ołeh, Archiwalia dotyczące uczestników powstania styczniowego w zbiorach Archiwum Państwowego Obwodu Dniepropietrowskiego, *Almanach Historyczny*, 26, 2024, p. 175-188. [Zhurba Oleg, “Archival files of participants of the polish uprising of 1863 in the State archive of the Dnipropetrovsk region”, *Historical Almanac*, 26, 2024, pp. 175-188] <https://doi.org/10.25951/13173>

Zhurba Oleh, Lytvynova Tetiana, “The Elite of Left-Bank Ukraine in the Second Half of the 18th to Mid-19th Centuries: Between Imperial and National Identities”, *Wschodni rocznik humanistyczny*, 20 (3), 2023, pp. 81-103.

<https://doi.org/10/36121/ozhurbatlitvinova.20.2023.3.081>

Розділи у колективних монографіях / Chapters in Edited Monographs

Adadurov Vadym, “Mesjasz i Antychryst w jednej osobie: Diwinizacja i diabolizacja Napoleona I w społeczeństwie polskim w latach 1806 – 1812”, *Księstwo Warszawskie: Skok w nowoczesność*, red. Artur Gorak, Warszawa: Instytut De Republika, 2024, s. 75-90. [Vadym Adadurov, “Messiah and Antichrist in One Person. Divinization and Diabolization of Napoleon I.in Polish Society in the Years 1806–1812”, *Duchy of Warsaw. Jump in Modernity*, Artur Gorak (ed.), Warsaw: Institute De Republica, 2024, pp. 75-90]. https://books.google.com.ua/books/about/Ksi%C4%99stwo_Warszawskie.html?id=CTGx0AEACAAJ&redir_esc=y

Альмес Іван. Замість передмови, *Святий Йосафат Кунцевич: документи і дослідження (до 400-ліття мученицької смерті)*, упоряд.: Іван Альмес, Олег Дух, Львів: Вид-во УКУ, 2024, с. 13–19. (Серія «Київське християнство», т. 33).

Монолатій Іван, «Приємна авантюристка»: лжекнягиня Розумовська в закуліссях міжнародної політики, національної безпеки та спецслужб, *Temporis filia veritas. Monographie collective à l'occasion du 100e anniversaire de l'historien français Jacques Le Goff*, Paris-Warszawa: Consortium scientifico-éducatif international Lucien Febvre, 2024, с. 43–57.

Almes Ivan. Foreword, *Святий Йосафат Кунцевич: документи і дослідження (до 400-ліття мученицької смерті)*, упоряд.: Іван Альмес, Олег Дух, Львів: Вид-во УКУ, 2024, с. 477–483. (Серія «Київське християнство», т. 33).

Ганус Сергій, Німецька історична думка середини XIX ст. у розв'язанні завдань громадянського виховання та легітимізації об'єднання країни малонимецьким шляхом, *SCIENTIFIC MULTIDISCIPLINARY MONOGRAPH «SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD»*, International Center for Science and Social Transformation, 2024, с. 181-202. <https://drive.google.com/file/d/1XOdUjMspMInfFtotNJte9VZ2rS1v3tpF/view?pli=1/>.

Tkachuk Olga, „Kronika” księdza Jana Marszałkiewicza z XVIII wieku: zapiski do dziejów greckokatolickiej eparchii przemyskiej] [The 18th-century „Chronicle” of the priest Jan Marszałkiewicz : notes on the history of the Greek Catholic Eparchy of Przemyśl.], *Księgozbiory historyczne mniejszości etnicznych i religijnych*, red. D. Sidorowicz-Mulak, A. Franczyk-Cegła, Wrocław, 2024, s. 229-272.

Tkachuk Olga, “On the Way to the Ukrainian Bibliography of Publications up to 1830: History, Scope and Forms”, *Never Finish(ed). The Vitality and Dynamics of Retrospective 'National' Bibliographies for European Print Cultures to the Middle of the Nineteenth Century*, O. Tkachuk, M. Lefferts, C. Fabian (eds.), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2025, pp. 25-39 (CERL Papers XV 2024).

Tkachuk Olga, „Druki z oficyny bazylianów w Supraślu : nowo odnotowane edycje, warianty, krąg odbiorców (na podstawie kolekcji starych druków Zakładu Narodowego im. Ossolińskich)” [Publications of the Basilian monks Supraśl Publishing House: newly discovered editions, versions, readers (on the basis of the Ossoliński National Institute early printed books collection)], *Explicitus est liber. Studia o starych drukach*, red. A. Fluda-Krokos, Ł. Łukawski, Kraków, 2024, s. 243-269.

Розділи в наукових збірниках

Бовгиря Андрій, «Хозарський міф» та його інструменталізація в Гетьманщині XVIII ст., *Бюлетень Українського товариства з дослідження вісімнадцятого століття*, вип. 2, 2024, с. 10-19.

Волошин Юрій, Бунчуковий товариш versus пирятинський намісник: історія одного містечкового конфлікту XVIII ст., *Бюлетень Українського товариства з дослідження вісімнадцятого століття*, вип. 2, 2024, с. 20-28.

Ганус Сергій, Андреас Людвіг Якоб Міхельсен – перший директор Німецького національного музею у Нюрнберзі: портрет на тлі «століття націоналізму», *Музей – платформа суспільного діалогу*. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції до 130-річчя Львівського історичного музею, Львів, 2 листопада 2023 р., Львів: Растр-7, 2023, с. 350-360.

Ганус Сергій, Китайський культурно-цивілізаційний досвід і просвітницький концепт «освіченого абсолютизму», *Китайська цивілізація: традиції та сучасність*: матеріали XVII міжнародної наукової конференції, 14 грудня 2023 р., м. Київ. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023, с. 20-24.

Ганус Сергій, Берестейська церковна унія в інтерпретації Дениса Зубрицького: типологізація концепції у контекстах історіографії та ідейної позиції автора, *Дванадцяті Богданівські читання*: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції : збірник наукових праць, Ю. Присяжнюк (ред.), Черкаси : Вид. Ю. Чабаненко, 2024. с. 48-53.

Журба Олег, Київська археографічна комісія та становлення вітчизняної аграрної історії. *Питання аграрної історії України*: матер. чотирнадцятих наукових читань, присвячених пам'яті Д.П. Пойди, Дніпро: Ліра, 2024, с. 41-47. [Zhurba Oleg, Kyiv Archeographic Commission and the Formation of National Agrarian History, Questions of agrarian history of Ukraine, Dnipro, 2024, pp. 41-47].

Затилюк Ярослав, справа Івана Мазепи: ідея історії «козацької нації» у трактатах Пилипа Орлика та в «Історії русів», *Іван Мазепа та просторово-часовий колорит його доби*, Збірник наукових праць за матеріалами одноймен-

ного круглого столу, присвяченого 385-й річниці з дня народження гетьмана, Київ: Академперіодика, 2024, с. 164-172.

Литвинова Тетяна, Інтелектуальна аграрна історія України другої половини XVIII – XIX ст.: проблеми формування джерельної бази, *Питання аграрної історії України*: Матер. чотирнадцятих наук. читань, присвячених пам'яті Д.П. Пойди, Дніпро: Ліра, 2024, с. 34-41. [Lytvynova Tetiana, Intellectual agrarian history of Ukraine in the second half of the 18th – 19th centuries: problems of forming a source base, *Questions of agrarian history of Ukraine*, Dnipro, 2024, pp. 34-41].

Потапенко Світлана, Маркіян Домбровський, Могилянський підручник давньогрецької мови Варлаама Лашцевського: передмови до видань 1746 і 1779 років, *Бюлетень Українського товариства з дослідження вісімнадцятого століття*, вип. 2, 2024, с. 39-60.

Сєряков Сергій, Фактографічне вивчення історії Львівської єзуїтської школи в польській історіографії кінця 1830-х — початку 1850-х рр., *Матеріали IV Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія: «Слов'янська гуманітаристика в актуальних дослідницьких парадигмах»* / за заг. ред. О. О. Маленко, Харків-Шумен: ХНПУ; ХІФТ, 2024, с. 313-317.

Сокирко Олексій, Гетьман Іван Мазепа: між війною та дипломатією, *Іван Мазепа та просторово-часовий колорит його доби*, збірник наукових праць за матеріалами однойменного круглого столу, присвяченого 385-й річниці з дня народження гетьмана (20 березня 2024 р., м. Київ), упоряд. та відп. ред. О. Ковалевська, Київ: Академперіодика, 2024, с. 19-33.

Сокирко Олексій, Козацький Гетьманат і Мілітарна революція: нотатки й роздуми, *Бюлетень Українського товариства з дослідження вісімнадцятого століття*, вип. 2, 2024, с. 61-71.

Ткачук Ольга, „Biblia Moscovitica” або як Острозька Біблія стала „московською”: дослідження на матеріалі західноєвропейських каталогів та книгознавчих публікацій XVII століття [„Biblia Moscovitica” or how the Ostroh Bible became «Moscovian»: a study based on the material of Western European catalogues and bibliographical publications of the 17th century], *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір*: матеріали Міжнар. наук. конф. (8-10 жовт. 2024 р.): у 2-х т., т. 2, Київ, 2024, с. 343-346.

Рецензії

Литвинова Татяна, Журба Олег, Археология национализации украинской истории раннемодерного времени [Рец. на кн. Ададуrow В. «Переставляючи слова у століттях»: Інтелектуальна біографія Ілька Борщака. Львів: Видво УКУ, 2024. 539 с.], *Ab Imperio*, 2, 2024, с. 243-252. [Zhurba Oleh, Lytvynova Tetiana, Archaeology of the Nationalization of Ukrainian History in the Early Modern Period. [Review of the book. Adadurov V. «Permuting Words in Centuries»: The Intellectual Biography of Ilko Borshchak. Lviv: UCU Publishing House, 2024. 539 p.], *Ab Imperio*, 2, 2024, с. 243-252]

<https://muse.jhu.edu/pub/178/article/936970/pdf>

Dysa Kateryna. “Zenon E. Kohut, Volodymyr Sklokin, and Frank E. Sysyn, with Larysa Bilous, eds. Eighteenth-Century Ukraine: New Perspectives on Social, Cultural, and Intellectual History”, *Eighteenth Century Studies*, 57 (4), 2024), pp. 561-563.

Науково-популярні видання

Затилюк Ярослав, Яременко Максим, Савченко Олексій, (ред.), *Хотинська війна 1621 р.: Козацька звитяга, османські амбіції та європейське майбутнє*, Київ: Кліо, 2024.

Інші публікації

Альмес Іван, Контрольоване знання: якими були читацькі практики ченців у ранньомодерній Україні, *Український тиждень*. [“Controlled knowledge: what were the reading practices of monks in early modern Ukraine,” *The Ukrainian Week*] <https://tyzhden.ua/kontrolované-znannia-iaquymy-buly-chytatski-praktyky-chentsiv-u-rannomodernij-ukraini/> (9 квітня 2024)

Almes Ivan, “Comment lisait-on en Ukraine au début de la période moderne?,” *The Ukrainian Week* (edition française). https://tyzhden.fr/comment-lisait-on-en-ukraine-au-debut-de-la-periode-moderne/?fbclid=IwAR3k9QDBNigKyX3Pt6WU-d2_BucfgipGTgoCcoTmgUFG1X65rK_3U_bw_g_aem_AYiwFdAvhp49CuXQpvn5tzlugR7IFhQn6rZQSVYIGFtl6nh (7 квітня 2024)

РЕЦЕНЗІЇ КНИЖОК / BOOK REVIEWS

Джерела до історії Полтавського полку 17 - 18 століть. Том 4. Ревізія Полтавського полку 1732 р. / Упорядкування, передмова та примітки В.О. Мокляка. Запоріжжя: ФОП Рябцев В.В., 2025. – 840 с.

Володимир Мокляк уже багато років займається пошуком, впорядкуванням й виданням джерел з історії Полтавського полку, одного з 10 територіально-адміністративних утворень козацької України – Гетьманщини. На сьогодні зібрано уже сім томів серії під назвою «Джерела до історії Полтавського полку 17 - 18 століть». Більшість джерел – це реєстри (переписи й ревізії, поіменні списки мешканців полку), створені у різні роки починаючи з першого такого документу, який виник у 1649 р., на самому початку повстання Б. Хмельницького. Перший том з цим переписом вчений опублікував ще у 2007 р. в місцевому видавництві «АСМІ». Там же були надруковано ще шість томів, кожен з яких містить неоціненні облікові документи достатистичної доби, що дозволяють нам скласти уявлення про те, яка людинність населяла Полтавський полк

у першій половині XVIII ст., на які групи вона поділялась і якими соціальними маркерами її маркували ті, хто укладав цей документ.

У наш час, коли українська історіографія намагається вибудувати нову наукову парадигму і коли зростає роль соціальної історії та історії повсякдення, публікація джерел такого характеру не можна переоцінити. Корисну інформацію для своїх досліджень тут знайдуть: історик повсякдення, військовий історик, історичний демограф, генеолог та інші представники історичного цеху. Тому вихід подібних публікацій, особливо в часи коли фінансування української науки залишає бажати кращого, а їхньою підготовкою займаються переважно ентузіасти, слід лише вітати.

Пропонована книга є частиною цієї серії. Публікація цього, четвертого, тому з об'єктивних причин відкладалася, тому він виходить дещо пізніше. За його видання взялося запорізьке приватне видавництво «РВВ», яке останнім часом спеціалізується на виданні історичних джерел.

Цей том, ймовірно через його значний об'єм, розділено на дві книги, зі збереженням єдиної нумерації сторінок, яких нараховується аж 840. Перша книга, під назвою «Огляд ревізії Полтавського полку 1732 р.», вміщує передмову упорядника (с.7-17) та текст самої ревізії. Друга містить науково-довідковий апарат: коментарі, іменний та географічний покажчики, зміст документа та інформацію про упорядника. Наприкінці видання подаються історико-художні реконструкції «Люди Полтавщини другої половини другої чверті XVIII ст.» авторства відомого українського художника-реконструктора Сергія Шаменкова. Це майстерно виписані образи козака Полтавського полку, конюха, бунчукового товариша та дівчини з заможної міщанської родини. Образи козака й конюха використані також у дизайні обкладинок. Книгу завершують три ілюстрації – фото обкладинки та двох аркушів оригіналу ревізії, що зберігається в інституті рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського.

Як зазначає упорядник, ревізія складається із двох частин – козацької та селянської. Інформація про ці стани подається за сотнями Полтавського полку. У 1732 р. у полку нараховувалось 18 сотень. Внутрішня структура ревізії схожа з попередніми – перепис кожної сотні розпочинається з представників старшини, за ними вказані козаки за принципом заможності, а далі в такому ж порядку посполиті. Крім цього вказані ще й більші та менші групи в межах цих станів, як-то курінчики, підсусідки тощо. Наводиться інформація про церковний клір. Поряд з цим містяться дані про хутори, шинки, заїжджі двори, церкви, шпиталі й школи. Тобто інформативність ревізії як джерела для досліджень з соціальної історії годі й переоцінити.

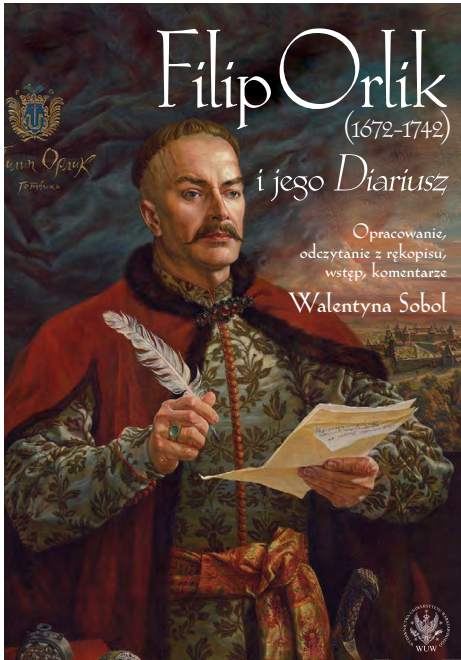
Дозволю собі висловити кілька зауважень, які на мою думку, суттєво не впливають на цінність даного тому. По-перше, тогочасні школи не були закла-

дами освіти, а шпиталі медичними закладами в сучасному розумінні. Поняття «школа» Гетьманщині мало дещо інше значення ніж зараз, а «шпиталь» не був лікарнею, радше закладом соціальної опіки. Тому робити на основі цього висновок, що значна частина населення полку вміла читати й писати (С.11) не зовсім коректно. Про це маємо цілу серію сучасних досліджень. Друге зауваження до технічного оформлення. Справа в тому, що в примітках досить часто дублюється інформація. Наприклад: «Павло N Гордіїв, житель містечка Сокілка адміністративного центру Сокільської сотні Полтавського полку, 1726 р. посполитий тяглий Сокільської сотні, 1732 р. третій десятник Сокільської сотні. Інші відомості відсутні». Відносно іншого мешканця цього містечка подається аналогічна інформація з зазначенням, що м-ко Сокілка адміністративний центр сотні. На мою думку, можна було суттєво зменшити об'єм видання, якби вказівку, що Сокілка чи інші м-ка є адміністративними центрами вживали лише при першій згадці про них. Так само, для позначень населених пунктів: «місто», «містечко», «село» тощо, слід було б застосувати систему скорочень вироблених українським правописом.

Проте, ці зауваження жодним чином не применшують значення підготовленого видання, яке є важливим джерелом для дослідження української історії ранньомодерного часу.

*Доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка
Ю.В. Волошин*

Filip Orlik i jego Diariusz. Odczytanie z rękopisu, opracowanie, wstęp, komentarze Walentyny Sobol. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2023, 532 ss. (2 edycja)

У 2023 році видавництво Варшавського Університету (WUW) поновно видало книжку Валентини Соболь, перше видання якої було здійснено у 2021 році. У 2023 році працю було відзначено як найкращу наукову монографію в конкурсі ім. Мелечуша Смотрицького, який проводить Варшавський університет (Konkurs na najlepszą monografię naukową z zakresu kultury białoruskiej i ukraińskiej im. Melecjusza Smotryckiego pod patronatem JM Rektora Uniwersytetu Warszawskiego, див. <https://esw.uw.edu.pl/badania/konkurs-na-monografie/iv-edycja-konkursu-2023/>), а також медаллю Президента НАН України «За наукові досягнення». Монографічна праця Валентини Соболь «*Filip Orlik i jego Diariusz*» є оригінальним за змістом і формою

виданням джерельного матеріалу, ретельна підготовка якого потребувала тривалого часу. Понад 20 років тривало розчитування з рукопису, яке розпочалося з вивчення копії анонімних польських палеографів, праці з факсиміле Гарварду, а завершилося архівними студіями. Перша архівна розвідка відбулася в 2012 році у французькому архіві, який тоді мав назву *Archives du Ministeres des Affaires Étrangères* і який надав для праці тільки копію оригіналу. У 2024 році було проведено дві архівні розвідки з метою повторно зверифікувати оригінальний рукопис Орлика та його скорочену копію – в архіві Міністерстві Європи та закордонних справ Франції в Парижі, *Ministère de l'Europe et des Affaires Étrangères*, та в архіві Чарториських у Кракові.

Рукопис подорожнього щоденника доносить надзвичайно складну систему дипломатичної та суспільно-політичної діяльності Пилипа Орлика, який діяв заради єдиної мети: визволити Україну, здобути їй політичну свободу і правдиву самостійність. На це була спрямована потужна енергія гетьмана, який будив

листами європейські еліти, попереджаючи про небезпеку для цивілізованого світу.

Водночас зі сторінок щоденника дізнаємося про родинне та приватне життя автора та його оточення. У процесі відчитання рукопису та підготовки його до друку було дотримано головних засад для праць такого типу (*Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, за ред. К. Лепшого), в якій наголошено на можливості, коли це необхідно, запроваджувати модернізаційні зміни. Видання містить словник латинських термінів та латинсько-польських макаронізмів, словник турцизмів, іменний та географічний індекси, словник скорочень, бібліографію.

НАУКОВІ ПРОЄКТИ / RESEARCH PROJECTS

Міждисциплінарна дослідницька команда УКУ готує до друку монографію про київського митрополита Йосифа Велямина Рутського

В релігійній історії України ранньомодерного часу ключовою постаттю залишається митрополит Петро Могила. Менш знаним залишається інший реформатор цього ж часу – київський унійний митрополит Йосифа Велямина Рутського (1613–1637). Заслугами єрарха була інституційна розбудова церковних структур Київської унійної митрополії, створення Василянського чину 1617 р., освітні реформи, беатифікація Йосафата Кунцевича. У 2024 р. минуло 450 років з дня народження, а 2027 р. буде 390 років із дня смерті митрополита Рутського. Тому саме зараз за підтримки гранту Наукового фонду УКУ під керівництвом Івана Альмеса триває дослідницький проєкт «Великий реформатор: київський унійний митрополит Йосиф Велямин Рутський (1613–1637) в посттридентську добу»¹.

Над проєктом працює дослідницька команда програми «Київське християнство», а дехто з неї є учасниками Українського Товариства дослідження XVIII ст. Науковці поставили за мету дослідити постать митрополита як одного із київських Отців Церкви. До команди входять дослідники гуманітарного та філософсько-богословського факультетів УКУ: Тарас Шманько (завідувач кафедри літургійних наук); о. Пантелеймон Трофімов, ЧСВВ (старший викладач кафедра богослов'я); сестра Атанасія Сметаняк (доцентка кафедри філології); Володимир Мороз (науковий співробітник Інституту історії Церкви); Михайло Тупиця (референт програми «Київське християнство»).

Результатом має стати монографія у видавничій серії «Київське християнство», у якій будуть видані джерельні матеріали та дослідницькі тексти про митрополита та його добу. Програма робить акцент на міждисциплінарне «критичне дослідження богословських, канонічних і соціокультурних джерел передання Київської митрополії у ширшому порівняльному контексті універсальних християнських традицій Візантії, латинського Заходу та східних пра-

¹ «Наука – один зі стовпів УКУ: які дослідницькі проєкти отримали підтримку на навчальний рік», Український католицький університет, дата звернення 28 серпня 2025,

<https://ucu.edu.ua/news/nauka-odyn-zi-stovpiv-uku-yaki-doslidnytski-proyekty-otrymaly-pidtrymku-na-navchalnyi-rik/>.

вославних спільнот, а також рецепції в слов'янських землях унійної ідеї»².

Ще в 1937 р. митрополит Андрей Шептицький ініціював дослідження про митрополита Йосифа Велямина Рутського, а в 1941 р. доручав своїм священникам молитися за майбутнє прославлення Рутського серед київських святих. Ініціатива митрополита Шептицького про дослідження постаті Йосифа Велямина Рутського постала разом із задумом розпочати процес канонізації. З цією метою дослідницький проєкт УКУ передбачає критичне видання напрацювань Шептицького. Вперше буде опубліковано сучасний переклад українською мовою «Життя» Рутського, яке уклав латиною його наступник на київській кафедрі Рафаїл Корсак. Окремим новаторським сегментом у дослідженні постаті митрополита Рутського буде представлення ролі митрополита Рутського у поширенні унії на теренах Мукачівської єпархії, що укріплювати та оновлювали ідентичність руського (українського) населення єпархії в рамках ширшого культурного та релігійного простору.

В рамках проєкту уже відбулися дві міжнародні наукові конференції. Першу конференцію на тему «Життя і реформи київського унійного митрополита Йосифа Велямина Рутського (1613–1637)» провели у Брюховичах у Василянського інституту філософсько-богословських студій ім. митр. Йосифа Велямина Рутського³. Перша секція конференції представляла особливості біографії митрополита: його походження, джерельні матеріали до біографії та московську місію владики. Друга секція була присвячена діяльності митрополита у

² “Про програму”, Програма Київське християнство, дата звернення 28 серпня 2025, <https://kyiv-christ.ucu.edu.ua/home/about/>.

³ “Міжнародна наукова конференція на тему: “Життя і реформи київського унійного митрополита Йосифа Велямина Рутського (1613-1637)”, Василянський інститут філософсько-богословських студій ім. митр. Йосифа Велямина Рутського, дата звернення 29 серпня 2025, <https://vifbs.in.ua/news/vifbs/13884/>.

реформуванні церковних структур та поширенні унійних ідей, зокрема на терени Мукачівської єпархії⁴.

Друга конференція на тему «Реформування після Триденту: київський митрополит Йосиф Велямин Рутський (1613–1637)», яка пройшла 16–17 жовтня 2024 р. у стінах Папського Григоріанського університету в Римі під патронатом Отця і Глави УГКЦ Блаженнішого Святослава. Співорганізаторами конференції також виступили: Кафедра українських церковних студій ім. Василя Лостена Католицького університету Америки, Василянський Чин Св. Йосафата і Посольство Литви при Святому Престолі. Перша секція була присвячена питанням біографії та агіографії митрополита Рутського, де обговорювали питання походження, діяльності, а також сприйняття митрополита сучасниками та нащадками у текстових та візуальних джерелах. Друга секція була присвячена реформам митрополита. Представлені доповіді ілюстрували діяльність митрополита у сфері потридентського реформування літургійного життя, спроб організувати колегію та мережі семінарій для навчання парафіяльного клиру. Важливим елементом реформ митрополита була координація зусиль на поширення унійних ідей на терени Мукачівської єпархії. Діяльності василян була присвячена третя секція конференції, де розглянули питання місійної та просвітницької діяльності. Завершальна четверта секція була присвячена спадщині, текстам та пам'яті про митрополита Рутського. У 2027 р. матеріали конференції планується опублікувати окремою англійською мовою монографією⁵.

Дослідницький проєкт присвячений постаті митрополита Йосифа Веляміна Рутського, що триває в УКУ має амбітну ціль розкрити постать, діяльність та епоху митрополита. В рамках проєкту має бути видано монографію з джерельними матеріалами та науковими студіями. Поруч із публікацією вже проведено міжнародні наукові конференції у Брюховичах та Римі. Семінари, презентації, науково-популярні публікації стануть важливими заходами до популяризації постаті митрополита Йосифа Веляміна Рутського.

Михайло Тупиця
Український католицький університет
<https://orcid.org/0000-0003-2256-6032>
mr.tupytsia@ucu.edu.ua

⁴ У Брюховичах відбулася міжнародна наукова конференція присвячена Йосифу Велямину-Рутському, Програма Київське християнство, дата звернення 29 серпня 2025, <https://kyiv-christ.ucu.edu.ua/blog/u-bryuhovychah-vidbulasya-mizhnarodna-naukova-konferentsiya-prysvyachena-josyfu-velyamynu-rutskomu/>.

⁵ «Посттридентський реформатор: у Римі відбулася міжнародна наукова конференція про митрополита Йосифа Веляміна Рутського», Програма Київське християнство, дата звернення 28 серпня 2025, <https://kyiv-christ.ucu.edu.ua/blog/posttrydentskyj-reformator-u-rymi-vidbulasya-mizhnarodna-naukova-konferentsiya-pro-mytopolyta-josyfa-velyamyna-rutskogo/>.

ІНШІ КОНФЕРЕНЦІЇ / OTHER CONFERENCES

X Бієнале Чеського товариства досліджень XVIII століття «Універсальна освіта та шкільні реформи пізнього XVIII століття» (Universal Schooling and School Reforms in the Late Eighteenth Century)

6–7 листопада 2025 року в Празі відбулася ювілейна X Бієнальна конференція Чеського товариства досліджень XVIII століття. Захід був присвячений проблематиці освіти та шкільних реформ пізнього XVIII століття й організований у співпраці з Національним педагогічним музеєм і бібліотекою Яна Амоса Коменського (*National Pedagogical Museum and Library of J. A. Comenius*) та Філософським факультетом Карлового університету (*Faculty of Arts, Charles University*).

Конференція була зосереджена на аналізі освітніх реформ у Габсбурзькій монархії та ширшому центральноєвропейському просторі, розглядаючи їх як частину соціальних, політичних і культурних трансформацій доби Просвітництва. Програма демонструє прагнення поєднати історію освіти з історією держави, мови, конфесійних відносин і соціального дисциплінування.

Умовно конференцію можна поділити на кілька основних блоків. Перший тематичний блок окреслив інтелектуальні витоки шкільних реформ і педагогічних ідей другої половини XVIII століття. У центрі уваги тут переважно німецьке Просвітництво та педагогічні експерименти філантропів, які прагнули поєднати моральне виховання, раціональне мислення й практичну корисність освіти. У доповіді Гельмута Глюка (Helmut Glück) йшлося про педагогічну думку Йоганна Бернгарда Базедова та його кола, а також спроби створення «нової школи» як альтернативи конфесійній та становій освіті. Геннінг Шлуб (Henning Schluß) звернувся до проблеми формування педагогіки як академічної дисципліни наприкінці XVIII століття, показуючи, що шкільна реформа була не лише адміністративним, а й теоретичним проєктом. Для українського контексту такі підходи будуть цікавими, бо завдяки ним освіта постає не як локальна «національна справа», а як частина трансєвропейського інтелектуального обміну, в якому ідеї циркулювали між Дессау, Галле, Віднем, Прагою та далі – до периферії імперії.

Значна частина програми присвячена інституційному виміру шкільних реформ. Освіта в пізньопросвітницьких державах розглядається як інструмент дисциплінування населення й уніфікації управлінських практик. У доповіді Павла Ноймайстера (Pavel Neumeister) школа означена як інструмент державної гегемонії. Такий підхід вписується у сучасні дослідження, що трактують обов'язкову освіту як частину ширшого процесу модерного державотворення. Подібну проблематику розвивають доповіді про діяльність Ігнаца Фельбігера (Ignaz Felbiger) – ключової фігури габсбурзьких шкільних реформ. На конференції також розглядалися регіональні кейси: Моравія, Чеські землі, Угорське королівство. Вони показали, що реформи мали різні темпи й наслідки, а також вступали в складні взаємодії з місцевими елітами, духовенством і міськими громадами. Окрему увагу було приділено військовим навчальним закладам як специфічним моделям поєднання освіти та дисципліни.

З українським контекстом був тісно пов'язаний «польський досвід» на прикладі діяльності Комісії національної освіти (1773–1794). Доповідачі наголошували, що цей проєкт був одним із перших у Європі прикладів централізованої державної освітньої політики, який заслуговує на ширше включення до загальноєвропейської історії освіти. При цьому конкретні кейси діяльності комісії стосувалися історично українських теренів. Загалом, даний блок підважує уявлення про Центральну Європу як «периферію» Просвітництва, демонструючи її роль як активного лабораторного простору модерних освітніх експериментів.

Другий важливий тематичний блок конференції присвячений соціальній історії освіти – повсякденним практикам шкільного життя, професіоналізації вчительства та реальному досвіду учнів, мовним практикам, освіті соціанів і національних спільнот. У доповіді Карела Ридла (Karel Rýdl) простежувалося формування вчительської професії у чеських землях у довгій перспективі (1774–1870), що дозволяє побачити відкладені наслідки реформ XVIII століття. Освіта тут постає не як одномоментна реформа, а як тривалий процес соціальної трансформації. Це ж засвідчив і аналіз мовних і конфесійних аспектів шкільних реформ. Доповіді Радима Войтеха (Radim Vojtěch) та інших учасників аналізують роль німецької мови як інструмента інтеграції та контролю, а також процеси стандартизації письма й мовної соціалізації. Окрему увагу приділено єврейській освіті (навчальній літературі та державному контролю) і лютеранським школам. Це дозволяє побачити, що реформа не була однонамітною: вона постійно наштовхувалася на конфесійні кордони й змушена була шукати компроміси.

Українське товариство з дослідження XVIII століття на бієнале представляв Ігор Сердюк з доповіддю про школи і школярів Гетьманщини. На основі демографічних джерел та аналізу риторики демонструвалося, що українські освітні

практики були більш різноманітними й поширеними, ніж це часто припускається в національній історіографії. Український матеріал органічно вписався в загальноєвропейську дискусію про особливості постання універсальної освіти у Довгому XVIII столітті.

Для слухача з України конференція була цікава насамперед дуже різноманітними дослідницькими фокусами. До прикладу, аналізуючи Просвітництво в Україні, ми занадто сфокусовані на російському імперському контексті, його імплементації згори і протиставленні місцевим практикам. Натомість досвід Габсбурзької монархії засвідчує існування і взаємодію численних місцевих контекстів, горизонтальні взаємодії у трансфері ідей та методологій, досить широкі коридори поведінки та нелінійність державних ініціатив.

Ігор Сердюк

Наукова конференція «Війна і Церква в ранньомодерній Україні: інституції, візії, люди».

28 листопада 2025 року в київській книгарні «Сенс» на Хрещатику відбулася подія незвичного формату – публічна наукова конференція «Війна і Церква в ранньомодерній Україні: інституції, візії, люди».

Наукові конференції в Україні зазвичай неопублічні, інформацію про них не завжди можна знайти у відкритому доступі, в кращому разі про них дізнаються постфактум навіть самі незапрошені колеги – вочевидь, не всі науковці зацікавлені в популяризації своїх знахідок. Проте цього не скажеш про українських дослідників ранньомодерного періоду, котрі чи не найчастіше виходять у публічний простір, формують середовище для генерування й обговорення ідей, доносять виважену інформацію до широкого загалу без примітивізації і є взірцями публічних інтелектуалів.

Задум міждисциплінарної конференції про війну і Церкву запропонував Олексій Сокирко пів року тому, під час презентації тематичного випуску журналу «Локальна історія» на тему Київського християнства.

Власне, запропонований кут зору – точка перетину війни і Церкви в ранньомодерному часі – є винятково вдалим, адже війна була постійним фоном для людей XVI–XVIII століть, тож мілітарна культура становила осердя барокового світогляду, а Церква своєю чергою була не просто релігійною установою, а «операційною системою» всього суспільства, пронизуючи кожную сферу життя від народження до смерті – освіту, мистецтво, календар, соціальний захист, політику та ідентичність.

Конференцію спільно організували програма «Київське християнство» УКУ та Центр релігійної культури імені Ігоря Сковчиляса УКУ, а також Дослідницький Центр Фонду Макса Вебера в Україні.

Учасники конференції – провідні українські дослідники церковної та мілітарної історії ранньомодерного періоду: Олексій Сокирко, Лариса Довга, Юрій Волошин, Володимир Маслійчук, Максим Яременко, Іван Альмес, Тетяна Григор'єва, Ірина Клименко, Мирон Капраль, Василь Ульяновський, Вадим Ададуров. Як слухачі могли долучитися всі охочі.

Серед фундаментальних питань, які окреслили доповідачі, центральними є два: як за настановчими топосами мужів Церкви побачити їхнє справжнє ставлення до війни, а також у чому причина системної інституційної неучасті Церкви у війнах і політиці Козацького Гетьманату.

Дослідницьке поле, розглянуте в межах конференції, широке та різноманітне: від «залізного» XVII століття й боротьби за лідерство між Церквою та козацтвом до рудиментів ранньомодерної свідомості церковників під час війн у добу просвіченого абсолютизму. Говорили про втілене в проповідях і панегіриках ставлення духовенства до війни; уявлення про справедливу війну, чесноти воїнів і перспективи здобути Царство небесне попри вимушене насильство; службу військових капеланів у козацькому війську; володіння зброєю, зафіксоване в посмертних описах майна ієрархів; ідеологізацію церковної риторики задля підтримки мобілізації, мілітаризацію святих... Власне, чимало цікавих і актуальних тем були лише пунктирно окреслені як перспектива для майбутніх досліджень, для яких настав слушний час. Втішно, що галузь ранньомодерної історії України динамічно розвивається завдяки активній позиції дослідників та інституційній підтримці.

Науковий світ доволі інертний, він складно перебудовується з об'єктивних причин, проте позитивна динаміка обнадіює: лише протягом минулого місяця в Києві відбулося дві конференції високого фахового рівня про українську мілітарну культуру, зокрема ранньомодерну, цього тижня відбудеться ще одна, від Українського товариства з дослідження XVIII століття.

Подібні події демонструють, як українська гуманітаристика (принаймні деякі її галузі) професійно зростає. Відкритий формат конференції дав змогу не лише презентувати нові напрацювання, а й включити ширшу аудиторію в професійну дискусію про минуле, що сьогодні особливо на часі. Такі ініціативи формують середовище, здатне давати відповіді на складні питання нашої історії та сучасності.

*Цей текст був першопочатково опублікований
в «Українському тижні» 1.12.2025
Ольга Петренко-Цеунова*

Лазаря Барановича, Стефана Яворського, Прокопія Колачинського, Інокентія Поповського, Теофана Прокоповича, Стефана Калиновського. Завдяки цим нововстановленим фактам текст дисертації буде важливим і цікавим не тільки для істориків філософії, а й для «загальних» істориків. Важливим є також віднайдження інформації про викладання філософії тими викладачами, чії курси не збереглися: Ісає Трохимович, Сильвестр Косов, Лазар Баранович, Прокопій Колачинський, а також уточнення атрибуції деяких курсів.

Дисертація Миколи Федяя відрізняється від більшості робіт про могилянську філософію, опублікованих за останніх пів століття, завдяки залученню нових типів джерел. Для нас, фахових істориків філософії, характерна одна так би мовити професійна деформація — ми схильні концентруватися на тому типі джерел, який вважаємо філософським за жанром. Тому дослідження останнім часом в основному опиралися на рукописні курси могилянських професорів. Микола Федяй — можливо, завдяки своїй базовій освіті історика — проявив феноменальний хист у пошуку найрізноманітніших джерел, а також у віднайдженні у них дуже цінної інформації, ідеться про листи, проповіді, панегірики, описи майна тощо.

Як науковий керівник, мушу відзначити надзвичайну працьовитість і плідність Миколи Федяя. Працюючи над текстом дисертації, йому вдалося написати значно більше, ніж дозволяє максимально допустимий обсяг дисертації. Останній розділ дисертації, присвячений переходу КМА на вольфганську філософію, довелося вилучити, бо з ним, згідно формальних вимог, дисертація була надто великою. Зараз Микола працює над монографією, яка буде значно ширшою в хронологічних рамках — крім матеріалу представленого у дисертації, вона буде містити значно більше інших цікавих сюжетів. Попередня назва монографії — «Латинська наука і грецька віра: Філософія в Києво-Могилянській академії XVII-XVIII ст.». Хочеться побажати Миколі натхнення. З нетерпінням чекаємо на цю роботу.

Микола Симчич

Ірина Папа «Система уявлень про Росію, Україну та Польщу в данських тревелогах початку XVIII століття», дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії

27 березня 2025 року в Українському католицькому університеті успішно відбувся захист дисертації Ірини Папи «Система уявлень про Росію, Україну та Польщу в данських тревелогах початку XVIII століття». Науковим керівником дисертантки був проф. Вадим Ададуrow (УКУ).

Дисертаційне дослідження Ірини Папи присвячене вивченню данських уявлень про Росію, Україну та Річ Посполиту на прикладі аналізу подорожніх записок данського дипломата Юста Юля та автобіографії його секретаря Расмуса Еребо. Таким чином робота вписується в актуальний академічний напрямок дослідження ментальної географії Східної Європи доби Просвітництва. Дисертація є актуальною, оскільки привносить у дослідження української і східноєвропейської історії XVIII століть все ще дуже рідкісну данську перспективу.

Робота Ірини Папи є ретельним, фаховим і оригінальним дослідженням, яке спирається на данські архівні джерела і широкий масив української, російської, польської, данської, британської і французької історіографії. Структура роботи виглядає логічною та обґрунтованою. Авторка продемонструвала добру орієнтацію в історіографічних дискусіях, робота спирається на адекватну теоретико-метологічну рамку і пропонує «щільне прочитання» своїх джерел у ширших політичних, дипломатичних і культурних контекстах. Висновки дослідження є обґрунтованими, виваженими і не викликають заперечень. Залишається лише побажати Авторці наснаги на швидку переробку дисертаційного дослідження у формат монографії.

Володимир Склокін

